

«Тасдиқ мекунам»

Ректори Донишгоҳи давлатии
омӯзгории Тоҷикистон ба номи
Садриддин Айни, д.и.т., профессор
Ибодуллозода А.И.

12 декабри соли 2023

ХУЛОСАИ

Муассисаи давлатии таълимии «Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни»

Диссертатсия дар мавзуи «Муайян кардани вазни хоси ҷисмҳо аз замони қадим то ибтидои асри XX» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои таърих, аз рӯи ихтисоси 6D.KOA.061 – Таърихи физика (07.00.10– таърихи илм ва техника (таърихи физика) аз тарафи Саломов Муҳаммад Алимуродович дар кафедраи физикаи назариявии Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни ба анҷом расидааст.

Саломов Муҳаммад Алимуродович соли 2021 баъди хатми курси магистратура дар «Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни» ба шӯбаи аспирантура ва докторантураи назди Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни ба ҳайси унвонҷӯ қабул шудааст. Ҳоло дар вазифаҳои ассистенти кафедраи физикаи назариявии Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни фаъолият дорад.

Роҳбари илмӣ – Комилӣ Абдулҳай Шарифзода, доктори илми физика-математика, профессор, узви вобастаи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон таъйин гардид.

Мавзуи диссертатсия дар ҷаласаи Шурои олимони Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни, аз 31.03.2022, қарори № 10/6.12. тасдиқ шудааст.

Аз муҳокимаи таҳқиқоти диссертатсионӣ хулосаи зерин бароварда шуд:

Яке аз вазифаҳои асосии таърихи илм пайдо кардани қонунҳои мебошад, ки рушди илмро идора мекунад. Таърихи илм ба таври зоҳирӣ ҳамчун натиҷаи фаъолияти беназорати мутафаккирони алоҳидаи гениалӣ ба назар мерасад, ки рафтори онҳоро ба рафтори ягон санге, ки дар майдони ҷалбқунӣ меафтад, монанд кардан мумкин нест. Бешубҳа, илм маҳсули фаъолияти одамон аст, дар ҳоле ки фаъолияти мураккабтарин ва нозуктарин: маърифатӣ, эҷодӣ. Аммо рушди илм дар шароити муайяни таърихӣ, ки нақши муҳим ва муайянқунанда доранд, ба амал меояд ва ин шароит барои таҳлили илмӣ дастрас аст.

Дар мавриди аҳамияти таърихи илм дар бораи дуруст ва ба таври қомил омӯختани он дар мисоли илми риёзиёт яке аз риёзидонони маъруфи ҷаҳонӣ Готфрид Лейбнитс (1646-1716) чунин ибрози ақида кардааст, ки воқеан муҳим мебошад: «Қасе ки мехоҳад бидуни донишҳои гузашта бо

донишҳои муосир маҳдуд бошад, ҳеч гоҳ ба дарки он намерасад». Ба ақидаи мо, чунин фикри ҷолиби Лейбнитс дар мавриди омӯзиши таърихи ҳамаи фанҳо, аз ҷумла таърихи физика низ аҳамияти хоса дорад. Зеро маълуми ҳамаи физикдонон аст, ки барои дарки назарияи нисбияти Алберт Эйнштейн, ба ибораидигар барои фаҳмидани физикаи релятивистӣ донишҳои физикаи классикӣ, ки дар таърихи илм бо номи “Физикаи Нютонӣ” низ ёд мешавад, зарур мебошад.

Дар рушди таърихи илми ҷаҳонӣ таърихи физика мавқеи муҳимро ишғол менамояд. Зеро омӯзиши тамоми Коинот ба ду бунёди асосӣ таҳқиқ мегардад: физика ва метафизика. Физика – ин мавҷудият ва ҳастии тамоми олами ҳастӣ мебошад, ки дар он қонуниятҳои тамоми илмҳои мавҷуда татбиқ карда мешавад. Метафизика – он чӣ, ки ғайри физика дар назар аст, яъне олами ғайри воқеӣ. Маъноии вожаи “физика” ҳам “табиат” мебошад, ки ниёгони мо онро “ал-улум ат-табиъийа” ва ё “илми табиӣ” меномиданд ва “метафизика”-ро “мобаъдутабиъийа” меномиданд, ки аслан аз се калимаҳои “мо” (“он чӣ”), “баъд” (“пас аз”) ва “табиат” (“табиат”) таркиб ёфта, маънояш “он чӣ ғайри табиат” мебошад. Аз ин ҷост, ки тамоми донишҳои олами ҳастӣ дар бораи омӯзиши табиат (физика) нигаронида шудааст. Ҳатто математикаро, ки бо номи “маликаи фанҳо” ёд мешавад ва дар тамоми илмҳои ақливу нақлӣ татбиқ карда мешавад, яке аз физикдонони маъруфи ҷаҳонӣ, барандаи ҷоизаи Нобел – Эрнест Резерфорд (1871-1937), ҳазломез гуфта буд, ки “математика – маликаи ҳамаи фанҳо ва хидматгори физика мебошад”.

Физика дар навбати худ ба физикаи амалӣ ва назариявӣ тақсим мешавад ва физикаи амалӣ, ба истилоҳ эксперименталӣ бештар дархӯри инсоният буда, аз қадимулайём диққати донишмандони кишварҳои гуногунро ба худ ҷалб мекард.

Яке аз масъалаҳои муҳим ва шавқовари физика – ин муайян кардани вазни ҳоси ҷисмҳо ба шумор мерафт, ки то замони муосир, замони пешрафтҳои илму техника тавассути технологияи компютерӣ ва ғайра, аниқтараш то ибтидои асри XX яке аз мавзӯҳои рӯзмарраи физикаи амалӣ ба ҳисоб мерафт. Масалан, таркиби ҳӯлаи иборат аз тилло ва дигар фулузот аз замони қадим нафақат диққати донишмандон, балки таваҷҷӯҳи шоҳону тоҷирон ва дигар кишри ҷомеаро ба худ ҷалб мекард. Дар ин бораи кашфиёти Архимидиус (Архимед, 287-212)-и Юнонӣ ва ривояти “Эврика!” (Ёфтам!)-и ӯ маълуми ҳамагон аст, ки дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тадрис карда мешавад.

Ба ин масъала аз ниёгони асримиёнагии мо Абубакри Розӣ (Abu Bateer, Razes, 865-925), Абурайҳони Берунӣ (973-1048), Умари Хайём (1048-1131), Абдурахмони Хозинӣ (1077-1155) ва дигарон маълум аст, ки дар параграфҳо ва бобҳои диссертатсияи мазкур мавриди баррасӣ қаро хоҳад гирифт.

Инчунин бояд гуфт, ки муайян кардани вазни ҳоси ҷисмҳо ҳам аз ҷиҳати идмӣ ва ҳам ҷиҳати таърихӣ аҳамияти хоса дорад, ки дар таърихи

тамаддуни башарӣ саб гардидааст ва сафҳаҳои норӯшани онро сабт кардан вазифаи мутахассисони таърихи илм ба шумор меравад.

Аҳамияти илмии мавзуи мазкур аз ҷумла аз он иборат аст, ки дониستاني роҳҳои муайяне кардани вазии хоси ҷисмҳо ҳамчун соҳаи физикаи амалӣ дар ташаккули ҷаҳонбинии таърихӣ-илмӣ ва махсусан донишҳои физикии омӯзандагон ва пажӯҳандагони ҷавон мавқеи хосаеро ишғол мекунад.

Мубрамияти мавзӯ, аз дигар тараф, дар он зоҳир мегардад, ки он бар асоси иқдоми олимона ва фармони сарвақтии Президенти кишвар роҷеъ ба эълумии солҳои 2020-2040 ҳамчун 20-солаи рушди илмҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф мебошад.

Аз ин рӯ, дар асоси дастуру ҳидоятҳои Президенти кишвар дар ҷодаи азхудкунии илмҳои дақиқ, риёзӣ ва табиӣ ва хусусан омӯзиши осори илмии ниёғони тоҷик, дар баррасии диссертатсияи мазкур мо диққати асосиро ба осори физикии ниёғони асримиёнагии форс-тоҷик равона сохтаем, ки низ барои насли ҷавон натавонанд аҳамияти илмӣ, балки аҳамияти меҳанпарастиро афзун хоҳад кард.

Мақсад ва вазифаҳои таълиф. Мақсади асосии тадқиқоти мазкур омӯзиш ва пажӯҳиши муайян кардани вазии хоси ҷисмҳо дар таърихи физика умуман (ҳам физикаи амалӣ ва ҳам физикаи назариявӣ) ба шумор меравад. Зеро ба ғайр аз физикаи амалӣ роҳҳои математикии муайян кардани вазии хоси ҷисмҳо низ мавриди баррасӣ қарор гирифтааст, ки ба физикаи назариявӣ алоқаманд мебошад. Бо назардошти мавзӯ ва объект мо мақсадҳои таҳқиқотро чунин муайян намудаем:

- ошкор намудани роҳҳои гуногуни муайян кардани вазии хоси ҷисмҳо дар таърихи физика;

- асосноккунии манбаъҳои таъриии масъалаи мазкур дар таърихи илми ҷаҳонӣ;

- омӯзиш ва пажӯҳиши ҳамачонибаи муайян кардани вазии хоси ҷисмҳо дар осори ниёғони асримиёнагии форс-тоҷик ва нишон додани саҳму нақши онҳо дар таърихи физикаи ҷаҳонӣ.

Вазифаҳои таҳқиқот:

- таҳқиқу омӯзиши донишҳои физикӣ дар масъалаи муайян кардани вазии хоси ҷисмҳо дар осори илмии Аршмидиус, Ҳиерон, Абубакри Розӣ, Абурайҳони Берунӣ, Умари Хайём, Михаил Василевич Ломоносов ва дигарон;

- таъсири донишҳои назариявӣ илмии донишмандони пешин дар масъалаи муайян кардани вазии хоси ҷисмҳо бар эҷодиёт ва таълифоти таснифоти донишмандони баъдина дар таърихи физика;

- истифодаи маводи рисолаи диссертатсионӣ барои таълифи асарҳои бунёдӣ ва дастурҳои таълимӣ дар соҳаи таърихи физика;

Объекти таҳқиқот. Муайян намудани вазии хоси ҷисмҳо ва роҳҳои ҷиғунагии он. Таваҷҷӯҳи асосӣ ба омӯзиши роҳҳои муайян кардани вазии хоси ҷисмҳо дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ (МТОК)-и равияи физикӣ доштаи Ҷумҳурии Тоҷикистон равона карда шудааст.

Мавзӯи таҳқиқот. Омӯзиши таърихи муайян кардани вазни хоси ҷисмҳо дар осори донишмандони гуногун аз замони қадим то аввали асри XX.

Таҳқиқоти мазкур асосан дар давраи таҳсил дар докторантура Doctor Ph ва унвонҷӯӣ дар факултети физикаи ДДОТ ба номи Садриддин Айни гузаронида шудааст, агарчанде тавачҷӯх ба ҷамъоварию мавод ханӯз аз солҳои охири донишҷӯӣ оғоз гардидааст.

Дар марҳилаи аввал (2020-2021) – интихоби тасдиқи мавзӯю ва ҷамъоварию шиносӣ бо осоре, ки роҷеъ ба омӯзиши таърихи илм ва техника таҳия шудааст. Дар ин марҳила аз соли 2021 наشري мақолаҳо ва гузоришоти илмӣ оиди мавзӯю оғоз гардида, таълифу наشري ҷунин мақолаҳо ва маърузаҳо дар ҳар се марҳила идома ёфтааст.

Дар марҳилаи дуюм (2021-2022) – ба ғайр аз идомаи навиштани мақолаҳову фишурдаҳои илмӣ, инчунин таснифи қисмати назариявӣю методии рисола мавриди баррасӣ қарор гирифтааст.

Дар марҳилаи сеюм (2022-2024) – наشري мақолаҳои илмӣ идома ёфта, навиштани рисола ва баррасии он дар ҷаласаи кафедраи физикаи назариявӣю Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни амалӣ гардида, бо назардошти ислоҳи эродҳои мавҷуда ба ҳимоя пешниҳод гардидааст.

Навоварию илмӣ - таҳқиқ ва омӯзиши мусалсали ҷанбаҳои физикии осори донишмандони Дунёи Қадим, асрҳои миёна ва замони нав бори аввал аз рӯи рамзи 07.00.10 дар таърихи физикаи ҷаҳонӣ ва таърихи илми тоҷик;

- муайян кардани саҳм ва нақши физикдонони асримиёнагии форс-тоҷик дар гузариши масъалаи муайян кардани вазни хоси ҷисмҳо бо усулҳои гуногун;

- баррасии ҷиҳатҳои наомӯхта ва камомӯхтаи физикаи таҷрибавӣ дар осори илмӣ ниёгони асримиёнагии форс-тоҷик дар соҳаи физика;

- роҳҳои гуногуни инкишоф ва паҳншавии осору афкори донишмандони пешин бар эҷодиёт ва таълифоту таснифоти донишмандон баъдина дар соҳаи физикаи амалӣ дар мисоли муайян кардани вазни хоси ҷисмҳо;

- аввалин маротиба масъалаи мазкур дар таърихи илми Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон, балки дар таърихи физикаи ҷаҳонӣ аз рӯи рамзи 07.00.10 – Таърихи илм ва техника (таърихи физика) мавриди таҳқиқоти хоса қарор гирифтааст.

Аҳамияти назарии таҳқиқот дар он аст, ки рисола дорои арзиши илмӣ-назариявӣ ва илмӣ-таърихӣ мебошад. Маводи таҳқиқот, ҳулоса, натиҷа, пешниҳод ва интишороти муаллиф метавонад ҳамчун манбаи омӯзишӣ дар соҳаи таърихи физика, хусусан физикаи амалӣ дар муассасаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ва касбии олии кишвар хизмати арзанда намоянд.

Аҳамияти амалии таҳқиқот дар он аст, ки - натиҷаҳои таҳқиқотро хангоми таълифи пажӯҳишоти ҷамъбасти оид ба таърихи физика дар Тоҷикистон ва берун аз он, хангоми хондани фанҳои элективӣ ва курсҳои

махсус дар МТОК-и кишвар, хусусан дар факултет ва риштаҳои тахассусии физикӣ метавон истифода бурд.

- натиҷаи омӯзиш метавонад дар шакли мақолаҳои илмӣ, илмию методӣ ва илмию оммавӣ барои донишҷӯёну унвонҷӯён, магистрантон ва докторантони PhD барои навиштани рисолаҳои тахассусӣ хизмат кунад;

- инчунин натиҷаи кор барои омӯзгорони МТМУ ва устодону омӯзгорони МТОК-и олии кишвар манфиатовар хоҳад буд;

- аз натиҷаи таҳқиқот, албатта дар навиштани монографияҳо ва маҷмӯаҳои тахассусӣ муҳаққикони соҳаи таърихи физика метавонанд васеъ истифода баранд.

Бобҳои диссертатсия мутобиқи мақсаду вазифаҳои гузошташуда тархрезӣ гардида, таҳлилу баррасиҳо дар сатҳи баланди илмӣ қарор доранд. Хулосаҳои диссертант илмӣ буда, ба талаботи навиштани диссертатсияҳои илмии Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқ мебошанд.

Диссертатсияи мазкур, бешубҳа, қори илмии пурраю мукамал ва анҷомёфта буда, аз рӯи мақсад ва муҳтаво бо ихтисоси 6D.KOA.061 – Таърихи илм ва техника (07.00.10 – Таърихи илм ва техника (таърихи физика)) мувофиқ аст.

Кафедраи физикаи назариявии Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ диссертатсияи Саломов Муҳаммад Алимуродовичро қори илмии баанҷомрасидаи мукамалу мубрам меҳисобад. Диссертатсия дар сатҳи баланди илмӣ-таҳқиқотӣ таълиф шуда, ба талаботи қори диссертатсионӣ пурра ҷавобгӯ аст. Фишурдаи диссертатсия ва 19 мақолаи муаллиф муҳтавои асосии диссертатсияро инъикос менамоянд. Аз шумори мақолаҳои ҷопшудаи диссертант 6 адади он дар маҷаллаҳои таъйиднамудаи КОА назди Президенти ҶТ ва КОА ФР интишор гардидаанд:

Бинобар ин, кафедраи физикаи назариявӣ диссертатсияи мазкурро аз рӯи ихтисоси 6D.KOA.061 – Таърихи илм ва техника (07.00.10 – Таърихи илм ва техника (таърихи физика)) барои дифоъ ҷиҳати дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои таърих, аз рӯи ихтисоси 6D.KOA.061 – Таърихи физика (07.00.10– таърихи илм ва техника (таърихи физика)) аз рӯи ихтисос тавсия менамояд.

Иштирок доштанд: 22 нафар, аз ҷумла намояндагони Шурои диссертатсионии 6D.KOA-061-и назди Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав номзади илмҳои таърих, доктори илмҳои физикаю математика, профессор Комилӣ А.Ш. ва номзади илмҳои физикаю математика, доктори илмҳои педагогика, профессор Шодиён М.С.

Натиҷаи овоздиҳӣ: «тарафдор» - 22 нафар, «зид» - нест, «бетараф» - нест.
Қарори №5/1 аз 12.12.2023

Раисикунанда:

Туйчиев Ҳ.Ш., номзади илми
физика-математика, дотсент, мудир
кафедраи физикаи назариявии
ДДОТ ба номи Садриддин Айни

Котиби илмӣи кафедра:

Муаллими калон Давлатов З.А.

Имзои Туйчиев Ҳалимҷон Шерматович ва Давлатов Зафар Амировичро
тасдиқ мекунам:

Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои махсуси
ДДОТ ба номи Садриддин Айни

Мустафозода А.

Суроға: 734003, Ҷумҳурии Тоҷикистон
ш. Душанбе, х. Рӯдакӣ 121.

Тел.: +992 (37) 224 13 83

e-mail: info@tgpu.tj

www.tgpu.tj

